

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Digitale Euro: met grote stappen snel thuis?

Rank, W.A.K.; Theissen, R.J.; Katgert, G.W.H.

Citation

Rank, W. A. K., Theissen, R. J., & Katgert, G. W. H. (2024). Digitale Euro: met grote stappen snel thuis? *Tijdschrift Voor Financieel Recht*, 2024(7/8), 117-128. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4150202>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4150202>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Digitale Euro: met grote stappen snel thuis?

Prof. dr. W.A.K. Rank, mr. dr. R.J. Theissen en mr. G.W.H. Katgert¹

Het voorstel van de Europese Commissie voor de digitale euro legt vergaande verplichtingen op aan meerdere actoren in het betalingsverkeer. Dit betreft onder meer een acceptatieplicht voor de zakelijke ontvangers van betalingen in digitale euro's (zoals winkeliers en overheden) en een distributieplicht voor betrokken betaaldienstverleners. Dit artikel wijst op de implicaties hiervan, mede in het licht van nut en noodzaak van de digitale euro vanuit commercieel perspectief en vanuit het perspectief van het algemeen belang.

1. INLEIDING

Op 28 juni 2023 heeft de Europese Commissie (hierna: "EC") een voorstel voor een wetgevingspakket gepubliceerd in verband met de invoering van de publieke digitale euro. Dit wetgevingspakket bestaat uit (1) het voorstel voor een verordening betreffende de vaststelling van de digitale euro,² (2) het voorstel voor een verordening betreffende de verrichting van digitale-eurodiensten door betaaldienstverleners die zijn opgericht in lidstaten die de euro niet als munt hebben³ en (3) het voorstel voor een verordening betreffende de status van wettig betaalmiddel van eurobankbiljetten en euromunten.⁴ Voor de Nederlandse betalingssector bevat het eerstgenoemde voorstel (hierna: "Voorstel") het gros van de relevante bepalingen over de digitale euro⁵. Het is dit Voorstel dat de juridische basis voor de uitgifte en vormgeving van de digitale euro bevat, de distributie daarvan door banken en andere betaaldienstverleners regelt en voorziet in regels omtrent het gebruik van de digitale euro door betaaldienstgebruikers.⁶

Het Voorstel bevat verplichtingen voor meerdere actoren in het betalingsverkeer. Uitgangspunt is dat de distributie van en betalingen met de publieke digitale euro moeten verlopen via de commerciële banken en andere betaaldienstverleners, en dat diverse

partijen de digitale euro als betaling moeten aanvaarden. Zoals in dit artikel zal worden uiteengezet zijn er momenteel nog veel onduidelijkheden over de juridische en praktische gevolgen. Dit artikel besteedt bij de bespreking daarvan aandacht aan de ratio achter de bruikbaarheid en het nut van de digitale euro en verkent diverse elementen daarvan, waaronder de verplichtingen voor betaaldienstverleners in het kader van de digitale euro.⁷ Allereerst wordt ingegaan op wat de digitale euro precies is (paragraaf 2). Vervolgens richten wij ons op de digitale euro als wettig betaalmiddel en de daarbij behorende acceptatieplicht (paragraaf 3). Daarna worden de kernverplichtingen voor betaaldienstverleners (kritisch) besproken (paragraaf 4). In de volgende paragraaf komen enkele technische aspecten van de digitale euro aan de orde (paragraaf 5). Tenslotte wijden wij enkele overwegingen aan de business case (paragraaf 6). Paragraaf 7 rondt af met een conclusie.

2. VORM EN FUNCTIE DIGITALE EURO

Alvorens de definitie van de digitale euro te bespreken is het nuttig nog eens te belichten wat de vormen en functies van geld zijn. Geld manifesteert zich in

1. De auteurs zijn werkzaam als advocaat bij NautaDutilh. Pim Rank is tevens hoogleraar Financieel Recht in Leiden.

2. COM (2023) 369 final. De rechtsgrondslag voor deze eerste conceptverordening is gelegen in art. 133 VWEU. Volgens dit artikel stellen het Europees Parlement en de Raad de maatregelen vast die nodig zijn voor het gebruik van de euro als enige munteenheid (in de Eurozone).

3. (COM (2023) 368 final). De rechtsgrondslag voor de tweede conceptverordening is gelegen in art. 114 VWEU. Volgens deze bepaling kunnen het Europees Parlement en de Raad maatregelen vaststellen inzake de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de lidstaten die de instelling en de werking van de interne markt betreffen (inclusief in dit geval het gebruik van de digitale euro buiten de Eurozone).

4. (COM (2023) 364 final). Deze derde conceptverordening vindt haar rechtsgrondslag eveneens in art. 133 VWEU (inzake de munteenheid in de Eurozone).

5. In dit artikel wordt tevens ingegaan op andere relevante bronnen zoals het VWEU, het Protocol 4 daarbij, en de

Europese en Nederlandse regels op het gebied van kredietinstellingen en betaalinstellingen.

6. Verwijzingen naar het 'Voorstel' zien op COM (2023) 369 final.

7. Voor een uitgebreide weergave van alle in het Voorstel vervatte verplichtingen wordt verwezen naar C.A.R. Oudhuis & S. van Hengel, 'Praktische implicaties van de digitale euro voor de bedrijfsjurist', Bb 2023/18, p. 198-202. Zie over de digitale euro in het algemeen: B. Bierens, Monetaire soevereiniteit en de munt van de toekomst: over de digitale euro, cryptovaluta en het Europese Digital Finance Package, SEW 2021/11, p. 520-531, B. Bierens & K.M. van Geijn, Op weg naar de digitale euro?, FR 2021/11, p. 384-394, C.A.R. Oudhuis, Een digitale euro: een nieuwe toevoeging aan het geldstelsel?, in: B. Bierens & F.E.J. Beekhoven van den Boezem (red.), Geld in beweging: actualiteiten geld en betalingsverkeer, Serie Onderneming en Recht deel 131, Deventer: Wolters Kluwer 2022, p. 317-349, P.M. Mallekootte, Is de digitale euro een aanwinst voor de maatschappij?, FR 2023, nr. 1-2, p. 28-35.

het economisch verkeer in twee verschillende vormen. Het betreft allereerst geld als monetaire eenheid van waarde, ofwel als rekenmiddel. Geld, of 'de euro', is dan in wezen een abstracte eenheid om de waarde van een prestatie uit te drukken. Het betreft verder geld in de zin van geldmiddelen, welke kunnen worden onderverdeeld in chartaal, giraal en elektronisch geld. Zie de definitie van geldmiddelen in art. 1:1 Wft. Geld in deze zin kan worden gebruikt voor het doen van betalingen en als spaarmiddel.⁸

Chartaal geld - ook wel contant geld of fysiek geld - is publiek geld dat is uitgegeven door de overheid. Voor de Eurozone bepaalt de Europese Centrale Bank (hierna: "ECB") de omvang van de uitgifte van eurobankbiljetten door de nationale centrale banken, en voor euromunten de uitgifte door de lidstaten.⁹ Voor de digitale euro wordt in het Voorstel voorzien dat, net als bij de chartale euro, de ECB en de nationale centrale banken van de Eurozone de rol van uitgever gaan vervullen.¹⁰ Chartaal geld in de zin van eurobankbiljetten en euromunten heeft momenteel als enige vorm van geld de status van 'wettig betaalmiddel' in de Eurozone (zie hierover meer hierna onder 3).¹¹

Giraal geld is een vordering op een bank of een giro-instelling ten belope van het creditsaldo. Giraal geld is altijd uitgedrukt in een door de staat als eenheid van waarde aangewezen en ondersteunde geldeenheid. Giraal geld wordt echter uitgegeven door private partijen en is dus privaat geld. Giraal geld en chartaal geld worden niet nader in de wet gedefinieerd. Elektronisch geld wordt dat wel. Zie art. 7:514 onder n BW juncto art. 1:1 Wft. Elektronisch geld is een geldswaarde die is uitgegeven in ruil voor chartaal of giraal geld, elektronisch of magnetisch is opgeslagen en een vordering op de uitgever vertegenwoordigt.¹² Giraal geld en elektronisch geld hebben niet de status van 'wettig betaalmiddel', hoewel het buiten kijf staat dat zeker giraal geld breed gebruikt wordt om geldschulden te voldoen.¹³ Giraal geld en elektronisch geld zijn geen publiek geld maar een

vordering op een private uitgever, en kunnen dus in het faillissement van de uitgever verloren gaan.¹⁴ Waar wij het hierna over giraal geld hebben, bedoelen wij tevens de (veel kleinere categorie van) elektronisch geld.

De digitale euro is, net als chartaal geld, bedoeld als publiek geld. Zij wordt gedefinieerd als de digitale vorm van de euro¹⁵ en is tevens *a pari* converteerbaar met chartaal of giraal geld.¹⁶ Om de centrale rol van het publieke geld te borgen krijgt de digitale euro net als chartaal geld de status van 'wettig betaalmiddel'.¹⁷

3. WETTIG BETAALMIDDEL EN ACCEPTATIEPLICHT

Over de status en consequenties van het zijn van wettig betaalmiddel bestaat onduidelijkheid. De in voetnoot 11 genoemde Europese regelgeving kent deze status toe aan eurobankbiljetten en euromunten maar werkt niet (volledig) uit wat dit betekent. Het Voorstel en het voorstel voor de verordening betreffende euromunten en eurobankbiljetten strekken ertoe dit te adresseren door middel van een uitgewerkte acceptatieplicht. Het in ontvangst nemen van cash kan een winkelier of overheid niet goed uitkomen, levert soms veiligheidsrisico's op en is administratief ingewikkelder voor de ontvanger. Tegelijkertijd is chartaal geld de enige benchmark voor de waarde van giraal geld, vertegenwoordigt het echte waarde voor de houders, is het onder controle van de overheden van de lidstaten van de Eurozone zonder inmenging van derde landen,¹⁸ kan het op echtheid worden gecontroleerd, en kan men er 'handje contantje' mee afrekenen zonder dat betaler en ontvanger elkaar verder hoeven te kennen of controleren. Met name grote ontvangers van betalingen (belastingontvangers, landelijke dienstverleners) en toonbankzaken waar veel fraude of overvallen voorkomen geven inmiddels door middel van het bordje 'no cash' aan geen betalingen in contanten te accep-

8. Zie over de verschillende functies en verschijningsvormen van geld: W.A.K. Rank, Geld, geldschuld en betaling, diss. Leiden 1996, Deventer: Kluwer 1996, p. 8-17, B. Bierens, Geld in het vermogensrecht, Monografieën BW A-17, tweede druk, Deventer: Wolters Kluwer 2020.
9. Art 128 VWEU. Hoewel de ECB ook zelf bankbiljetten mag uitgeven, gebeurt dit in de praktijk door de nationale centrale banken.
10. Deze centrale banken worden tezamen in het VWEU (Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie) aangeduid als het ESCB (Europees Stelsel van Centrale Banken), en in het spraakgebruik en in dit artikel als het 'Eurosysteem'.
11. Zie voor 'wettig betaalmiddel' art. 128 VWEU, art. 16 Protocol 4 (ESCB statuten) en art. 11 Verordening (EG) 947/98 van de Raad van 3 mei 1998, PbEG 1998, L 139/1. Zie ook A.A. Scholten, Juridische aspecten van contant geld, FJR deel 10, Zutphen: Uitgeverij Paris 2017; C.A.R. Oudhuis, Een digitale euro: een nieuwe toevoeging aan het geldstelsel?, in B. Bierens & F.E.J. Beekhoven van den Boezem (red.), 'Geld in Beweging: actualiteiten geld en betalingsverkeer, Serie Onderneming en Recht deel 131, 2022, p. 317-349.

12. Zie de definitie in art. 1:1 Wft. Denk hierbij aan geldswaarden die zijn opgeslagen op een duurzame drager, zoals een elektronische beurs of chipkaart maar ook aan geldswaarden die op afstand zijn opgeslagen in een centrale rekeningadministratie (netwerkgeld).
13. Zie art. 6:114 BW, op grond waarvan een debiteur bevoegd is een verbintenis door middel van girale betaling te voldoen, tenzij de crediteur deze betaalwijze geldig heeft uitgesloten.
14. Voor giraal geld geldt voor veel gerechtigden dat zij beschermd zijn door het depositogarantiestelsel, tot 100.000 euro per persoon per uitgevende bank. Elektronisch geld valt niet onder een depositogarantie.
15. Art. 2 lid 1 en 3 Voorstel. De tekst van het Voorstel gebruikt de term 'eenheidsmunt' om de euro te omschrijven.
16. Voor chartaal geld, zie art. 12 lid 1 van het Voorstel. Voor giraal en elektronisch geld, zie art. 13 lid 5 van het Voorstel.
17. Art. 7 lid 1 Voorstel. C.A.R. Oudhuis, S. van Hengel, Praktische implicaties van de digitale euro voor de bedrijfsjurist, Bb 2023/48, p. 198-202.
18. Zie ook de speech van Klaas Knot, 'Central Bank Digital Currencies (CBDCs): The Future of Money, 5 april 2024, www.dnb.nl.

teren. Verder vervalt de chartale optie steeds vaker bij transacties die zonder *human interface* tot stand komen, zoals bij het gebruik van parkeergarages. Dit geldt ook als hier niet specifiek over wordt onderhandeld met de betaler, of deze in de praktijk geen andere keus heeft dan om deze beperking te accepteren.

Hoewel naar huidig recht de EC (en de ECB) aanbevelen¹⁹ om altijd cash te accepteren, behoudens in zeer uitzonderlijke situaties waar chartaal geld te goeder trouw wordt geweigerd, is deze acceptatie van chartaal geld, mede door het toegenomen gebruiksgemak van giraal geld zoals uitgegeven door de banken, dus steeds minder vanzelfsprekend. Het private girale geld is daardoor het wettig betaalmiddel chartaal geld aan het verdringen. Niettegenstaande het private karakter van giraal geld, wordt giraal geld binnen het steeds betere Nederlandse en Europese betaalsysteem breed geaccepteerd, is het beter traceerbaar en beheersbaar dan chartaal geld, en bedreigt het door deze voordelen in zekere zin de positie van chartaal geld. In 2022 is bijvoorbeeld nog maar 20% van alle transacties in Nederland afgerekend met bankbiljetten of munten. Overheden en banken zijn de laatste jaren vooral bezig geweest om de rol van contant geld terug te dringen. Daarbij vonden zij ook het MKB aan hun zijde. Voor overheden speelt daarbij vooral het belang van het bestrijden van fraude en het voorkomen van witwassen en terrorismefinanciering. Voor banken is het verwerken van chartaal geld een kostenpost en betekent een verdergaande giralisering meer goedkope funding. Voor het MKB is het goedkoper en veiliger om cliënten digitaal te laten betalen.²⁰

Belangrijke overwegingen om cash te gebruiken zijn privacy, betaalgemak bij kleine betalingen, grip houden op uitgaven indien iemand weinig te besteden heeft, het ontbreken van betaalrekeningen of vertrouwen in de toegang of veiligheid daarvan (bijv. niet-statushouders of ouderen), of het ontbreken van girale betaalmiddelen (jongeren met zakgeld).²¹

Het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft in de Hessischer Rundfunk zaak²² uitgemaakt dat bij gebreke van aanvullende wetgeving door de EU, beperkingen op de aanvaardingsplicht die berusten op het openbaar belang door nationale overheden mogen worden ingevoerd. Het Hof vindt dat een openbaar belang ook kan zijn dat overheidsinstanties hef-

fingen uitsluitend giraal willen ontvangen om daarmee kosten te besparen en daardoor een lagere heffing te kunnen opleggen (in casu omroepbijdragen). Dit zeker als veel mensen die heffing moeten betalen. Voorwaarde is wel dat de maatregel niet verder mag gaan dan noodzakelijk is om het nagestreefde doel te verwezenlijken, waarbij rekening mag worden gehouden met de aanwezigheid van de mogelijkheid om giraal te betalen. Als die mogelijkheid er in de praktijk niet is (voor individuele betaalsplichtigen) kan de beperking alsnog onevenredig zijn als contante betaling alsdan niet toch mogelijk wordt gemaakt. Een complexe dans dus, zelfs voor een overheidsheffing, waarbij bijvoorbeeld onduidelijk is of de Belastingdienst en gemeenten op dit moment niet tekortschieten in hun verplichtingen door niet te refereren aan de mogelijkheid om cash te betalen in uitzonderlijke omstandigheden.²³

De EC probeert met het Voorstel en met het voorstel voor de verordening betreffende euromunten en eurobankbiljetten de discussie over 'wettig betaalmiddel' in te vullen. Het voorstel van de EC voor een verordening betreffende de status van wettig betaalmiddel van eurobankbiljetten en -munten betekent in zoverre een kentering, omdat dit voorstel chartaal geld weer centraal stelt met bijbehorende acceptatieplicht.²⁴ Voor uitzonderingen in verband met het publiek belang (goeddeels volgens de redenering van het Hof van Justitie van de Europese Unie) is het in de toekomst aan de EC om uitzonderingen toe te staan.²⁵

Aan de status van wettig betaalmiddel van de digitale euro en de chartale euro wordt in de voorstellen dus een expliciete aanvaardingsplicht gekoppeld, zowel voor betaaldienstverleners als, met name, voor alle winkels, bedrijven en overheden die betaald moeten worden voor diensten of ter delging van betaalverplichtingen. Dit betekent dat in euro luidende offline en online betalingen, tegen de volledige nominale waarde van de digitale en chartale euro en zonder aanvullende kosten moeten worden aanvaard door de begunstigde van een betaling.²⁶ Voor het voldoen van geldschulden met chartaal geld is er alleen een uitzondering specifiek bij de telefonische of online aankoop van diensten en goederen (en bijvoorbeeld niet voor abonnementen of afbetalingsregelingen die *face-to-face* worden aangeboden). Zelfs bij overeenkomsten die uitsluitend op afstand tot stand

19. Commissie Aanbeveling 2010/191/EU en https://www.ecb.europa.eu/euro/cash_strategy/html/cash-faq.nl.html. Aanbevelingen zijn niet afdwingbaar. Voor munten is de wettelijke status in EU-Verordening 974/98 vastgesteld, maar voor het overige was tot het Voorstel werd gepubliceerd nog geen duiding onder art. 133 VWEU gegeven aan de inhoud van het concept wettig betaalmiddel.
20. Zie V. Broers, *The Global War on Cash*, De Groene Amsterdammer, 18 oktober 2017.
21. DNB onderzoekt jaarlijks het gebruik zie het nieuwsbericht van 6 april 2023 en het bijbehorende factsheet 'Betalen aan de kassa 2022', en het nieuwsbericht van 18 maart 2024: www.dnb.nl.

22. Hof van Justitie EU 26 januari 2021, Dietrich en Häring v. Hessischer Rundfunk, zaken C-422/19 en C-423/19, ECLI: EU:C:2021:63.
23. Onbekend is hoe hier in de praktijk mee wordt omgegaan, maar de mogelijkheid wordt niet genoemd op www.belastingdienst.nl. Voor paspoortleges en dergelijke noemt bijvoorbeeld www.amsterdam.nl wel een fall-back voor contante betaling, maar niet voor gemeentelijke belastingen.
24. Zie W.A.K. Rank, *Acceptatieplicht voor contant geld?*, Financial Investigator 2023/7, p. 9.
25. Art. 11 Voorstel.
26. Zie art. 7 leden 2-5 Voorstel, en art. 4 en 15 van het voorstel over de status van wettig betaalmiddel van eurobankbiljetten en euromunten. Het laatste voorstel promoveert de aanvaardingsplicht uit de Commissie Aanbeveling 2010/191/EU tot dwingend recht.

zijn gekomen moet er met de digitale euro betaald kunnen worden.²⁷ Als met zowel chartaal als digitaal geld betaald mag worden, is de keuze uitsluitend aan de betaler.²⁸ De vraag is of de reikwijdte van het voorstel voor de chartale euro niet beperkt zou moeten worden tot toonbankbetalingen waar de mogelijkheid tot chartaal geld betaling verwacht kan worden.²⁹ Wel zou voor overheden, abonnementen en afbetalingssituaties expliciet de mogelijkheid moeten worden gecreëerd dat er in situaties dat de betrokkene geen EU digitale of girale betaalmethode heeft, een chartale terugvaloptie beschikbaar moet zijn, in lijn met het Hessischer Rundfunk arrest.

In het Voorstel kan betaling in digitale euro's niet eenzijdig worden uitgesloten door de begunstigde.³⁰ Er gelden uitzondering voor (1) micro-ondernemingen,³¹ (2) gevallen van tijdelijke overmacht,³² (3) natuurlijke personen die handelen in het kader van een louter persoonlijke of huishoudelijke activiteit en (4) indien een ander betaalmiddel is overeengekomen. Voor de laatstgenoemde categorie bepaalt het Voorstel dat deze afspraak het gevolg moet zijn van afzonderlijk besproken contractuele afspraken. Bedingen die van tevoren zijn opgesteld in standaardovereenkomsten zoals algemene voorwaarden zijn niet bindend voor de betaler. Handelspraktijken die de digitale euro *de facto* uitsluiten zijn evenmin toegestaan.³³ Dit zal inhouden dat bijvoorbeeld winkels, webshops en vervoersvoorzieningen zoals tank- en treinstations in beginsel de digitale euro zullen moeten aanvaarden. Tenzij zij zich op een uitzondering kunnen beroepen, zullen zij de technologische faciliteiten en kennis moeten verwerven om betalingen in de digitale euro te (kunnen) accepteren. De verwachting is dat hetzelfde apparaat dat girale betalingen accepteert, ook betalingen in digitale euro's zal accepteren.³⁴ Deze kostenefficiënte oplossing betekent wel dat als het apparaat niet werkt of geen verbinding kan maken, nog steeds enkel chartaal geld een geloofwaardig alternatief zal zijn.

Voor de chartale euro gelden ook gevallen van overmacht, maar geldt in winkelsituaties geen uitzondering – anders dan bij het (tijdelijk) nemen van maatregelen om bijvoorbeeld veiligheidsrisico's weg te nemen. De voornaamste uitzondering ligt niet in deze verordening vast, maar in toekomstige anti-witwasregelgeving.³⁵ De beoogde nieuwe AML-verordening zal naar verwachting de lidstaten dwingen om contante betalingen voor goederen en dien-

sten te verbieden boven de 10.000 euro, met een lidstaattoptie om een lager bedrag vast te stellen. In weerwil van de activiteiten om chartaal geld te ondersteunen, gaat de huidige discussie in Nederland over een veel lagere limiet op cash betalingen, te weten 3.000 euro.³⁶ Dit lijkt inconsistent met het voorstel inzake de chartale euro en te laag, bijvoorbeeld voor sectoren waar cash nog gebruikelijk of handig is, zoals de landbouw, het toerisme of bij het inkopen van voorraad bij de groothandel door (op betaling in cash gerichte) winkeliers terwijl er niet meteen een duidelijke link kan worden gelegd met criminaliteit. Waarom hier verder wordt gegaan dan de EU-consensus van 10.000 euro is niet overtuigend gemotiveerd, zeker als de bedoeling is dat chartaal geld een wettig betaalmiddel is en blijft zonder de – per definitie – wettelijke verdenking van kwade zaken. Het is het een of het ander.

De overheid geeft het goede voorbeeld door ook op de eigen diensten een acceptatieplicht van chartaal (en digitaal) geld te leggen. De uitzonderingen worden zeer beperkt gehouden voor zowel publieke als private partijen.

4. DISTRIBUTIE DIGITALE EURO

4.1. Uitgifte

De digitale euro mag uitsluitend worden uitgegeven door de ECB of een nationale centrale bank van een Eurozone lidstaat, en vormt een rechtstreekse verplichting van de ECB of de nationale centrale bank jegens de gebruikers hiervan.³⁷ Het Voorstel laat ruimte voor uitgifte door de ECB 'of' de nationale centrale banken. Uiteraard gaat het hier om tot de Eurozone behorende centrale banken. Hoe de ECB en de nationale centrale banken samenwerken is van belang, omdat de uitgifte van de digitale euro mogelijk tot winst leidt. Wij lichten dit toe, waarbij wij eerst ingaan op de rol van de ECB en de nationale centrale banken bij de uitgifte van de chartale euro.

Bij eurobankbiljetten is er tot dusverre voor gekozen om de uitgifte te verdelen over de nationale centrale banken. De uitgegeven bankbiljetten zijn identiek ongeacht welke nationale centrale bank ze uitgeeft. De kosten van uitgifte zoals drukkosten liggen dus bij de nationale centrale banken, evenals een deel

27. Art. 2 van het voorstel over de status van wettig betaalmiddel van eurobankbiljetten en euromunten.
28. Art. 15 van het voorstel over de status van wettig betaalmiddel van eurobankbiljetten en euromunten.
29. W.A.K. Rank, Acceptatieplicht voor contant geld?, *Financial Investigator* 2023/7, p. 9.
30. Art. 10 Voorstel.
31. Dit zijn ondernemingen met minder dan tien personen in dienst of wier balans niet groter is dan twee miljoen euro (en bepaalde non-profit rechtspersonen, mits ze ook geen girale euro of vergelijkbare digitale betaalmiddelen accepteren). Zie overweging 18 en art. 9 sub a Voorstel.
32. Art. 9 sub b Voorstel. Overmacht wordt in het Voorstel gedefinieerd als het geval waarin een weigering van de digitale euro te goeder trouw is en gebaseerd is op legitieme en tijdelijke redenen in overeenstemming met het evenredigheidsbeginsel in het licht van concrete omstandigheden buiten de controle van de begunstigde. De bewijslast daarvan rust op de crediteur. Te denken valt aan een stroomstoring in het geval van onlinebetalingstransacties in digitale euro's.
33. Art. 10 Voorstel.
34. Zie de toelichting op pagina 10 Voorstel, en art. 26 Voorstel.
35. Zie het overzicht in de brief van het Ministerie van Financiën van 16 april 2024 aan de Tweede Kamer, Gevolgen AML-pakket en Wetsvoorstel plan van aanpak witwassen met bijlagen, Kamerstukken II 2022-2023, 36 228, nr 2.
36. Artikel 1f Kamerstukken II 2022-2023, 36 228, nr 2.
37. Art. 4 Voorstel.

tieme en tijdelijke redenen in overeenstemming met het evenredigheidsbeginsel in het licht van concrete omstandigheden buiten de controle van de begunstigde. De bewijslast daarvan rust op de crediteur. Te denken valt aan een stroomstoring in het geval van onlinebetalingstransacties in digitale euro's.
33. Art. 10 Voorstel.
34. Zie de toelichting op pagina 10 Voorstel, en art. 26 Voorstel.
35. Zie het overzicht in de brief van het Ministerie van Financiën van 16 april 2024 aan de Tweede Kamer, Gevolgen AML-pakket en Wetsvoorstel plan van aanpak witwassen met bijlagen, Kamerstukken II 2022-2023, 36 228, nr 2.
36. Artikel 1f Kamerstukken II 2022-2023, 36 228, nr 2.
37. Art. 4 Voorstel.

van de distributiekosten. Deze kosten worden echter ruimschoots gecompenseerd door de winst op de activa die worden verkregen tegen de renteloze uitgifte van het bankbiljet plus de winst uit verloren of verbrande biljetten³⁸ net als bij de vroegere nationale valuta. De winst op de investeringen die met het renteloos opgehaalde geld is behaald, wordt herverdeeld tussen de nationale centrale banken en zijn deels toebedeeld aan de ECB ter dekking van de door haar gemaakte kosten. De overige opbrengst uit deze afboeking (ofwel 'seigniorage') slaat neer bij de nationale centrale banken gezamenlijk en blijft indirect dus ten goede komen aan hun aandeelhouders. In Nederland is dit de Staat als aandeelhouder van DNB. Het monopolie op de uitgifte van chartaal geld is daarmee winstgevend, hetgeen in Nederland via de winstrekening van DNB ten goede komt aan de staatskas.

Bij de uitgifte van de digitale euro door de nationale centrale banken zullen de centrale banken eveneens zowel kosten als winst maken. Bij deze uitgifte moet volgens het Voorstel te zijner tijd nog door het Eurosysteem worden bepaald welke centrale bank dit zal doen voor inwoners of juist banken uit welke lidstaten, en hoe de seigniorage opbrengsten worden verdeeld. Er kan in theorie voor worden gekozen dat de ECB dit centraal doet, of dat elke nationale centrale bank, net als bij het chartale geld, dit gedecentraliseerd zal doen. Het ligt voor de hand dat de nationale centrale banken de uitgifte verzorgen voor de cliënten van banken en andere betaaldienstverleners die in de lidstaat van de nationale centrale bank hun zetel hebben (en waar zulke banken bijvoorbeeld ook nu nog aanvragen voor vergunningen e.d. lokaal indienen, die uiteindelijk door de ECB worden verleend). Naar wij aannemen zullen tegoeden die verloren gaan, bijvoorbeeld door het kwijtraken van een digitale drager van (offline) digitale euro's, als seigniorage voor de digitale euro dan eveneens na een herverdeling neerslaan bij de nationale centrale banken. Onduidelijk is echter nog of de 'vordering' op het Eurosysteem inzake een inactief account, bijvoorbeeld omdat iemand zonder erfgenaam is over-

leden, vererft of wordt geconsigneerd volgens nationale regels³⁹, of dat deze verjaart en dan als winst toevalt aan de uitgevende nationale centrale bank als seigniorage na afschrijving van deze schulden van het Eurosysteem, net als bij afgeschreven verloren gegane bankbiljetten.⁴⁰

4.2. Distributie door betaaldienstverleners

4.2.1. Aanbieden van diensten zonder aanvulling of aanpassing vergunning

De distributie van en toegang tot de digitale euro wordt voornamelijk bij betaaldienstverleners neergelegd.⁴¹

Het is vergunninghoudende betaaldienstverleners, waaronder uiteraard banken die betaaldiensten verlenen, toegestaan om, zonder dat daarvoor aanvulling of aanpassing van hun vergunning nodig is, de in Bijlage I bij het Voorstel opgenomen betaaldiensten in digitale euro's aan te bieden aan:

- a. Natuurlijke en rechtspersonen in de Eurozone;
- b. Natuurlijke en rechtspersonen die voorheen in de Eurozone een digitale euro rekening hadden geopend en zich inmiddels niet meer in de Eurozone bevinden (onderworpen aan ECB-beperkingen);
- c. Bezoekers (onderworpen aan ECB-beperkingen);
- d. Natuurlijke en rechtspersonen buiten de Eurozone maar binnen de EU, afhankelijk van een monetaire overeenkomst tussen de ECB en de centrale bank van de betreffende lidstaat; en
- e. Natuurlijke en rechtspersonen van derde landen, inclusief EER-staten, afhankelijk van een monetaire overeenkomst tussen het betreffende derde land en de EU.⁴²

De Bijlage I diensten zijn ruim gedefinieerd en omvatten in elk geval de bekende betaaldiensten uit PSD2.⁴³

38. De waarde daarvan kan niet meer worden 'opgeëist' bij de uitgevende centrale bank, en wordt na verloop van tijd geboekt als winst door een afschrijving van de gerelateerde post op de centrale bank-balans. Monetair winsten worden wel herverdeeld binnen het ESCB; art. 32 Protocol 4 bij de VWEU (ESCB Statuten) en ECB Governing Council besluit 2016/2248. Zie over seigniorage ook *Euro Banknotes in Circulation and the Allocation of Monetary Income within the Eurosystem*, Martin Handig, Robert Holzfeind, ONB Monetary Policy & The Economy Q1/07, page 150. Vroeger werd seigniorage ook wel (de winst uit) de rechten van de 'muntheer' genoemd.

39. Voor vorderingen op private partijen geldt de regeling uit de Wet op de consignatie van gelden, waardoor giraal geld wordt toevertrouwd aan de Consignatiekas en na twintig jaar toevalt aan de Staat. De verhouding tussen deze regeling en de (nationale) aansprakelijkheidsregels zoals bedoeld in art 35 Protocol 4 bij het VWEU, is nog niet bekend, en zal deels afhangen of de digitale euro na de uitgifte door ofwel de ECB ofwel de nationale centrale banken wordt gezien als aanspraak op de ECB of op de nationale centrale banken.

40. Zie overweging 11-13 en art. 6 van ECB Governing council besluit 2016/2248. Bij bankbiljetten is er een tussenstap voor de intrekking van oude series bankbiljetten voordat de desbetreffende vordering afgeschreven wordt, die bij digitale euro's vermoedelijk niet mogelijk is.

41. Art. 13 en 14 Voorstel. Op basis van art 14 lid 3 Verordening moeten lidstaten overheidsinstanties of andere postcheque- en girokantoren aanwijzen om basisbetaaldiensten aan te bieden aan natuurlijke personen gevestigd in de Eurozone die geen betaalrekening in girale euro's hebben.

42. Art. 13 lid 1, 18 en 19 Voorstel. Waar betaaldienstaanbieders uit Noorwegen, IJsland en Liechtenstein in de Eurozone digitale euro rekeningen mogen aanbieden onder hun paspoort voor toezichtsdoeleinden onder PSD2 en CRD IV, is voor aanbieding in hun thuisland dus een aanvullende monetaire overeenkomst nodig; zie overweging 49 en 50 Voorstel.

43. Naast het bekende initiëren van betalingstransacties, het voorzien van betaalinstrumenten, het beheren van betaalrekeningen en het uitvoeren van afstorting, bevat Bijlage I 'het in staat stellen toegang te krijgen tot en gebruik te maken van de digitale euro' en alle overige 'aan-

4.2.2. Verplichte facilitering van betalings-transacties

Hoewel betaaldienstverleners kunnen kiezen of zij de bovengenoemde diensten verlenen aan cliënten, worden zij op basis van het Voorstel in ieder geval wel verplicht om ter ondersteuning van de digitale euro betalingstransacties te faciliteren tussen digitale euro's en zogenoemde 'niet-digitale euro's', dat wil zeggen girale gelden uitgedrukt in euro's. Dit geldt ook voor chartale euro's indien de betaaldienstverlener contant-gelddiensten aanbiedt, inclusief het opnemen en storten.⁴⁴

Banken die de basisbetaaldiensten zoals bedoeld in punten 1, 2 of 3 van bijlage I bij Richtlijn (EU) 2015/2366 aanbieden aan natuurlijke personen, zijn verplicht om, op verzoek van een dergelijke cliënt, vergelijkbare betaaldiensten in digitale euro ook aan te bieden.⁴⁵

4.3. Aanhoudingslimiet en Overlooppunt

Een bijzondere verplichting voor betaaldienstverleners is de 'overlooppunt'.⁴⁶ Deze wordt ingegeven door de aanhoudingslimiet. Dit lichten wij hierna toe.

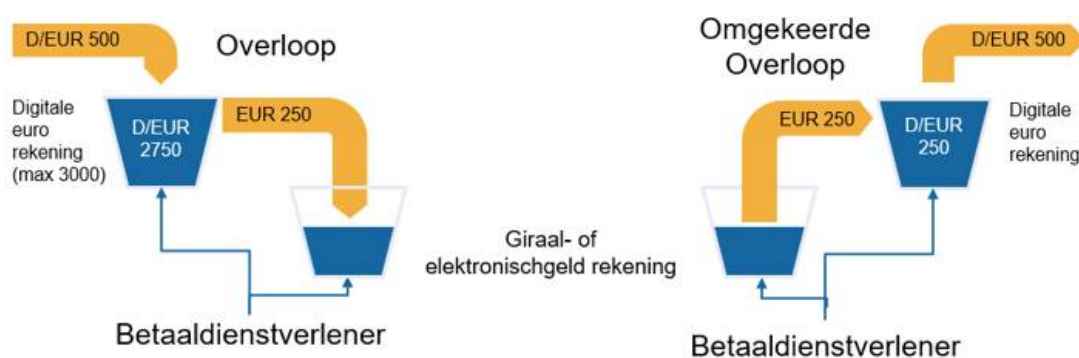
4.3.1. Aanhoudingslimiet

De ECB krijgt het recht om een aanhoudingslimiet van de digitale euro op te leggen per gebruiker.⁴⁷ Aangenomen wordt dat deze 3.000 euro zal bedragen. Hiermee wordt beoogd om het gebruik van de digitale euro als spaarmiddel te beperken. Hoewel het Voorstel en de ECB meerdere redenen hiervoor noemen, gaat het om ons inziens voornamelijk om het voorkomen dat de digitale euro in 'gewone' tijden (en tijdens economische schokken met hoog tempo) wordt gebruikt als toevluchtsoord, waardoor de girale gelden van banken zouden opdrogen met alle gevaren van dien voor de financiële stabiliteit alsmede de liquiditeit en de winstgevendheid van (voornamelijk kleinere) banken.⁴⁸ De ECB krijgt volledige vrijheid om welke limiet dan ook op te leggen, mits zij dit kan motiveren aan de hand van een beperkte set criteria, waaronder financiële stabiliteit en monetair beleid, proportionaliteit en het nut van de digitale euro.⁴⁹ Dit kan er – juist in tijden van extreme financiële stress – toe leiden dat de limiet dan omhoog gaat, ter bescherming van consumenten en het betalingsverkeer.

4.3.2. Overlooppunt

De 'overlooppunt' is hieronder grafisch verbeeld.

Verbeelding van de (omgekeerde-)overlooppunt in digitale euro (D/EUR)

De aanhoudingslimiet bij de overloop moet, zoals gezegd, nog worden vastgesteld. In de afbeelding is aangenomen dat deze 3.000 euro zal bedragen.

vullende betaaldiensten'. De uitzonderingen van PSD2, zoals de beperkt-netwerk-uitzondering of de exploitatie van geldautomaten, vinden in ieder geval nog geen weerklink in het Voorstel.

44. Art. 13 leden 2-3 Voorstel.

45. Overweging 28 en art. 14 lid 1 jo. 13 lid 1 Voorstel, die verwijzen naar de in bijlage II opgenomen betaaldiensten. De ECB stelt in een opinie op het Voorstel dat het proportioneel zou zijn dat de verplichting om diensten te verrichten ook zou moeten gelden voor betaaldienstverleners die geen bank zijn en de 'retail-diensten' in 1-3 Bijlage 1 PSD2 verlenen. Opinion of the European Cen-

tral Bank of 31 October 2023 on the digital euro (CON/2023/34) (europa.eu) par 9.6. p. 10.

46. Art. 13 lid 4 Voorstel, en de gedachten over deze en andere back office functionaliteiten in 'ECB, A Stocktake on the digital euro, summary report on the investigation phase and outlook on the next phase', 18 October 2023.

47. Art. 16 Voorstel.

48. Bellia M., Calès, L. Bank profitability and central bank digital currency, JRC Working papers in Economics and Finance, 2023/6, <https://joint-research-centre.ec.europa.eu> u 'ECB, A Stocktake on the digital euro, summary report on the investigation phase and outlook on the next phase', 18 October 2023.

49. Art 15 en 16 Voorstel.

Indien een betaaldienstverlener namens een gebruiker een betaling in digitale euro's ontvangt waardoor de aanhoudingslimiet van de betreffende gebruiker wordt overschreden, dient zij ervoor te zorgen dat het bedrag boven de aanhoudingslimiet automatisch wordt geconverteerd naar 'niet-digitale euro's', ofwel euro's gehouden op girale betaalrekeningen.⁵⁰ Andersom geldt de 'omgekeerde overloopfunctie', wat inhoudt dat een betaaldienstverlener, indien het saldo van de gebruiker in digitale euro's niet toereikend is voor het doen van een betaling, de betaling alsnog moet uitvoeren en het verschil moet aanzuiveren met door de gebruiker aangehouden niet-digitale euro's.⁵¹ Voor beide functies dient de betaaldienstverlener de betaalrekening in digitale euro's te koppelen aan een betaalrekening in niet-digitale euro's.⁵² Gebruikers voor de (omgekeerde) overloopfunctie mogen een betaalrekening in digitale c.q. niet-digitale euro's bij een andere betaaldienstverlener aanwijzen.⁵³ Gebruikers mogen bovendien meerdere betaalrekeningen in digitale euro's hebben, en zelf bepalen hoe hun individuele aanhoudingslimieten moeten worden verdeeld over deze verschillende betaalrekeningen.⁵⁴

De verplichte (omgekeerde) overloopfunctie vergt in haar huidige vorm veel van betaaldienstverleners. Wij volstaan met enkele constatering. Betaaldienstverleners zullen hun infrastructuur moeten aanpassen zodat de aanhoudingslimiet per gebruiker niet kan worden overschreden, en de eventuele overloop *automatisch* wordt verwerkt. Indien de gebruiker een andere (en mogelijk buitenlandse) rekening heeft gekoppeld voor de (omgekeerde) overloop, zullen zij ervoor moeten zorgen dat de afwikkeling tussen betaaldienstverleners vlekkeloos is om een automatische verwerking te garanderen. Het naleven van deze functie zal complex zijn en hoge eisen stellen op het punt van betrouwbaarheid, nu betaaldienstverleners onderling moeten controleren dat de individuele aanhoudingslimiet niet tussen meerdere betaaldienstverleners wordt overschreden.⁵⁵ Dit zal temeer een uitdaging vormen indien de gebruiker zijn aanhoudingslimiet over meerdere betaalrekeningen heeft verdeeld en (frequent) wijzigt. Ook de ECB twijfelt in een opinie over het Voorstel of de mogelijkheid om meerdere digitale euro betaalrekeningen te hebben noodzakelijk is, gezien de technologische uitdagingen die hiermee gepaard gaan, in het bijzonder wat de aanhoudingslimiet betreft.⁵⁶ Het Voorstel voorziet overigens niet in een suggestie voor hoe betaaldienstverleners er, zonder disproportionele kosten, voor kunnen zorgen dat zij voldoende toegang tot digitale respectievelijk girale euro's hebben om de (omgekeerde) overloopfunctie doorlopend te kunnen effectueren.

4.3.3. *Saldi van betaaldienstverleners bij overloopfunctie*

In het verlengde hiervan is het onduidelijk wat er bij een overloop gefaciliteerd door een betaaldienstverlener gebeurt, althans zou moeten gebeuren, met de overvloedige digitale euro's. Aangezien de ECB een aanhoudingslimiet oplegt aan elke gebruiker van de digitale euro, kan ervan worden uitgegaan dat er altijd een vaste hoeveelheid, althans een vast maximum, digitale euro's in omloop zal zijn voor het publiek. Kan een betaaldienstverlener een rekening aanhouden bij de ECB waar deze overvloedige euro's kunnen worden achtergelaten? Worden deze euro's dan ook onttrokken uit de pool van digitale euro's, en zo ja, hoe wordt dit geadmineistreerd bij de ECB en/of de betaaldienstverlener(s)? Anders, maar vergelijkbaar is het bij de omgekeerde overloop nog de vraag waar een betaaldienstverlener de digitale euro's kan aanhouden dan wel verkrijgen om het verschil in de betaling aan te zuiveren. Zijn deze digitale euro's op voorhand uitgesloten van de pool, en worden zij hieraan toegevoegd zodra de betaling van de gebruiker is uitgevoerd? Aannemelijk is dat deze stortingen en opnames leiden tot corresponderende boekingen in de door de betaaldienstverlener bij de ECB aangehouden rekeningen in digitale euro's en niet-digitale euro's. Bij een inkomende betaling in digitale euro's die de aanhoudingslimiet van de betalingsbegunstigde te boven gaat, komen de in girale euro's geconverteerde digitale euro's dan als activa op de balans van de betaaldienstverlener te staan en de nieuw gecreëerde girale euro's als passiva. Bij een uitgaande betaling in digitale euro's waarvoor girale euro's in digitale euro's zijn geconverteerd, verminderen de activa en passiva navenant. Het Voorstel voorziet in de huidige vorm voor beide gevallen nog niet in een oplossing.

4.3.4. *Aansprakelijkheid van betaaldienstverleners*

Op wie de houder van de digitale euro's een claim heeft is momenteel civielrechtelijk eveneens nog niet helder. Enerzijds stelt art. 4 Voorstel dat de digitale euro een verplichting van het Eurosysteem tegenover de gebruiker is. Anderzijds bepaalt art. 13 lid 6 Voorstel dat betaaldienstgebruikers, om gebruik te kunnen maken van betaaldiensten in digitale euro's, een contractuele relatie moeten aangaan met een of meer betaaldienstverleners en dat zij geen contractuele relatie hebben met de ECB of de nationale centrale banken. Constitutief wordt dus gezegd dat de digitale euro een vordering van de gebruiker

50. Art. 13 lid 4 a Voorstel.

51. Art. 13 lid 4 b Voorstel.

52. Art. 13 lid 4 jo. art. 22 lid 4 Voorstel.

53. Art. 13 lid 4 Voorstel.

54. Art. 16 lid 6 Voorstel. Het is in aanvulling hierop niet duidelijk of het verbod op rente op grond van art. 16 lid 8 Voorstel ook geldt voor negatieve rente. Zo wel zou-

den betaaldienstverleners ook geen negatieve rente mogen doorberekenen aan gebruikers van de digitale euro. Zoals ook onderkend door de ECB, zie Technical note on the provision of multiple digital euro accounts to individual end users (europa.eu) p. 2.

55. Par 9.2. ECB opinie, p. 9. (Opinion of the European Central Bank of 31 October 2023 on the digital euro (CON/2023/34) (europa.eu)).

op de ECB is, terwijl deze geen contract heeft met de ECB. In aanvulling hierop administreert de betaaldienstverlener betalingen in de digitale euro.⁵⁷ Betekent dit dat de houder de betaaldienstverlener kan aanspreken als de betaaldienstverlener fouten heeft gemaakt, digitale euro's gestolen zijn door fraude of een hack, er een storing in het systeem is, of de aanspraak niet met de beschikbare middelen bewezen kan worden? Of zijn dat toch plichten van het Euro-systeem? In art. 5 Voorstel wordt bepaald dat PSD2 respectievelijk de ter vervanging van PSD2 nieuw in te voeren richtlijn betaaldiensten (PSD3) en verordening betaaldiensten (PSR) van toepassing zullen zijn op betalingstransacties in digitale euro's. Daaruit kan worden opgemaakt dat voor de aansprakelijkheid van betaaldienstverleners voor niet-toegestane of niet, niet juist of niet tijdig uitgevoerde betalings-transacties in digitale euro's de regels van PSD2 en straks PSD3 en de PSR zullen gelden.⁵⁸

4.3.5. Vermogensscheiding

Is de verplichte contractuele relatie met de gebruiker zo opgezet dat diens digitale euro's niet in het faillissement van de betaaldienstverlener vallen? Overweging 9 van het Voorstel suggereert dat de betaaldienstverlener jegens de ECB als vertegenwoordiger van de gebruikers zou handelen. Dit komt echter volstrekt uit de lucht vallen en wordt ook niet onderbouwd. Art. 31 lid 2 Voorstel bepaalt dat in uitzonderlijke omstandigheden, waarin een betaaldienstverlener gedurende langere tijd operationeel niet in staat is betaaldiensten in digitale euro's aan te bieden, de ECB en de nationale centrale banken kunnen toestaan dat betaalrekeningen in digitale euro's die bij die betaaldienstverlener worden aangehouden, naar een andere betaaldienstverlener worden overgezet. Deze bepaling is duidelijk geïnspireerd door de regeling van de 'porting' in art. 48 EMIR. De vraag is echter of een dergelijke overzetting in het geval van faillissement van de betaaldienstverlener kan plaatsvinden zonder medewerking van de curator⁵⁹ en of zij zich verdraagt met het fixatiebeginsel.⁶⁰ Deze bepalingen verdienen verdere uitwerking. De cliënten hebben een vordering op de ECB, maar geen contract met de ECB (en aangezien EU recht deze nieuwe rechtsverhouding beheerst, is deze civielrechtelijke tegenstelling de juridische realiteit voor een nieuwe sui generis verhouding).⁶¹

4.3.6. Problemen rondom afwikkeling van transacties

De digitale euro moet zowel online als offline beschikbaar worden, en bovendien *a pari* converteerbaar zijn tussen deze twee vormen.⁶² De digitale euro moet bovendien offline beschikbaar zijn in 'lokale opslagapparaten'. De verplichte aanwezigheid van offline digitale euro's en de verwerking hiervan brengt aanvullende problemen met zich voor de afwikkeling van betalingen door betaaldienstverleners.

Er geldt een separate aanhoudingslimiet voor offline digitale euro's.⁶³ Indien een gebruiker zowel online als offline digitale euro's gebruikt, geldt het totaal van beide aanhoudingslimieten minus het door de gebruiker zelf vastgestelde aanhoudingslimiet voor offline digitale euro's.⁶⁴ Hoewel offlinebetalings-transacties in beginsel onmiddellijk moeten worden afgewikkeld,⁶⁵ vindt de 'definitieve' afwikkeling pas plaats op het moment dat de gegevens van de betrokken aangehouden digitale euro's in de lokale opslagapparaten van de betaler én de begunstigde zijn bijgewerkt.⁶⁶ Waar de saldi van de betaler en de begunstigde bij giraal geld vanwege technologische infrastructuur doorgaans steeds accuraat zullen zijn, zal dit vanwege de 'terugkijkende' afwikkeling van offline betalingstransacties niet gelden voor digitale euro's. Zij zijn, behalve opnemen en afstorten, onzichtbaar voor de betaaldienstverlener.⁶⁷ Onduidelijk is in het Voorstel of de bijwerking in de centrale systemen al voorlopig gebeurt zodra een van de beide partijen weer online is, en zo ja, alleen op diens rekening of ook op de rekening van de wederpartij, of pas als beide partijen weer online zijn gekomen. In het eerste geval kan dezelfde digitale euro al zijn bijgeschreven bij de ontvanger (en weer uitgegeven), terwijl die nog op de offline-account van de betaler staat. Bij de 'definitieve' afhandeling kan achteraf blijken dat de ontvanger en de betaler niet dezelfde informatie doorgeven, bijvoorbeeld bij fraude of een hack, waardoor er of een tijd lang door de ontvanger wordt beschikt over een euro die hij eigenlijk niet mag hebben, of - indien de afgewikkelde digitale euro pas gebruiksklaar is na de definitieve afwikkeling van beide kanten - de ontvanger niet kan

57. Overweging 62, art. 6 lid 2, art. 13 lid 6, 27 lid 3 en 28 lid 2 Voorstel.

58. Zie voor deze regels W.A.K. Rank, *Betalingstransacties onder PSD2*, MvV 2019, nr 4, p. 107-123, en W.A.K. Rank, B.W. Wijnstekers, *Aansprakelijkheid voor niet-toegestane betalingstransacties: wie betaalt de rekening?*, MvV 2021, nr 12, p. 419-428.

59. Zie ook S. van Hengel, F.E.J. Beekhoven van den Boezem, *Enkele vermogensrechtelijke en faillissementsrechtelijke aspecten van de digitale euro*, TvI 2024/1.

60. Vgl. de discussie over artikel 48 EMIR, W.A.K. Rank, *Vermogensscheiding: A bird's eye overview*, in: *Vermogensscheiding in de financiële praktijk*, FJR Deel 14, Zutphen: Uitgeverij Paris 2018, p. 25-26.

61. Zie ook de noot van R.J. Theissen bij Rb Amsterdam 31 mei 2023, BNG/DNB (TLTRO-III), JOR 2024/67 voor een ver-

gelijkbare sui generis rechtsverhouding onder een ECB besluit. Vergelijk ook de opmerkingen over de duiding van de civielrechtelijke relatie in S. van Hengel, F.E.J. Beekhoven van den Boezem, *Enkele vermogensrechtelijke en faillissementsrechtelijke aspecten van de digitale euro*, TvI 2024/1, en C.A.R. Oudhuis, *Een digitale euro: een nieuwe toevoeging aan het geldstelsel?*, in F.E.J. Beekhoven van den Boezem & B. Bierens, red., *'Geld in Beweging: actualiteiten geld en betalingsverkeer*, Serie Onderneming en Recht deel 131, 2022.

62. Art. 23 Voorstel en overweging 34 Voorstel.

63. Art. 37 lid 5 Voorstel.

64. Art. 16 lid 4 Voorstel.

65. Art. 30 lid 1 Voorstel.

66. Art. 30 lid 3 Voorstel.

67. Art. 37 leden 1-3 Voorstel.

beschikken over een euro die al van hem zou moeten zijn, maar waarvan de gerechtigdheid nog niet is bevestigd omdat de digitale euro drager van de betaaler nog niet terug online is gekomen. Hoewel de gedachte is dat de digitale euro chartaal geld probeert na te doen, blijft het een digitaal afwikkelingsstelsel waarbij de levering van de euro in het systeem moet worden bijgewerkt, in plaats van ‘enkel’ via de terhandstelling van het equivalent van een bankbiljet te zijn afgewikkeld.

De nieuwe opzet zal de nodige problemen met zich brengen voor de administratie en afwikkeling van betalingstransacties tussen en met online en offline digitale euro's. Een betaaldienstverlener zal op doorlopende basis, doch kijkend in de achteruitspiegel, de (omgekeerde) overlooppunt moeten uitvoeren met inachtneming van de door de gebruiker zelf vastgestelde (en mogelijk fluide) aanhoudingslimieten. Het is nog niet duidelijk of een betaaldienstverlener een niet-recentelijk bijgewerkt saldo van offline digitale euro's zou mogen gebruiken voor de omgekeerde overloop, en zo ja, hoe hij moet omgaan met de situatie dat het saldo van de offline rekening achteraf niet (volledig) toereikend blijkt te zijn. Denk bijvoorbeeld ook aan het geval dat de betaaldienstverlener, onwetend dat de aanhoudingslimiet van de gebruiker door een niet-bijgewerkte offline rekening is bereikt, online digitale euro's voor de gebruiker ontvangt en verwerkt.

Dit schuurt voor betaaldienstverleners met de mogelijke aansprakelijkheidstelling voor niet-toegestane betalingstransacties⁶⁸ of de mogelijkheid de uitvoering van een betaalopdracht te weigeren.⁶⁹ Claims van betaaldienstgebruikers en ontvangers liggen op de loer indien een betaaldienstverlener niet op accurate wijze heeft kunnen nagaan of de aanhoudingslimiet van de gebruiker al dan niet is bereikt. De aanhoudingslimieten mogen het gebruik van de digitale euro als wettig betaalmiddel niet belemmeren, wat mogelijk (overmatige) terughoudendheid in dit verband door de betaaldienstverlener kan voorkomen indien dit in de praktijk goed door de ECB wordt uitgewerkt.⁷⁰ De problemen van de afwikkeling van offline betalingstransacties doen zich uiteraard ook voor bij het bepalen van het tijdstip van de offline betalingstransacties rondom een faillissement van de gebruiker.⁷¹ Hoewel de ECB de mogelijkheid behoudt om nadere regelgeving uit te brengen om de afwikkelingsinfrastructuur voor voorwaardelijke betalingstransacties te verwezenlijken, is het onduidelijk of dit soelaas zal bieden voor al deze bovengenoemde problematiek.⁷²

5. TECHNISCHE ASPECTEN DIGITALE EURO

In aanvulling op (en ten behoeve van) de zojuist besproken eisen inzake het distribueren van de digitale euro en het faciliteren van betalingen moeten betaaldienstverleners ook voldoen aan andere eisen volgens het Voorstel. Het gaat daarbij met name om technische aspecten.

5.1. Digitale inclusie en witwasbestrijding

Banken die basisbetaaldiensten in digitale euro's moeten leveren op basis van het Voorstel zijn tevens verplicht om *face-to-face* steun voor digitale inclusie te bieden aan personen met een handicap, functionele beperkingen, beperkte digitale vaardigheden en ouderen.⁷³

Hoewel het bieden van digitale inclusie lovenswaardig is, zijn de mensen die hier het meest behoefte aan hebben nog steeds uitgesloten. Denk hierbij aan niet-statushouders die wel in de EU werken, mensen met een ‘vlekje’ op witwas- of strafrechtelijk gebied, of waar verhoogde administratielasten van toepassing zijn op de financiële instelling op grond van bijvoorbeeld regels uit de Verenigde Staten.⁷⁴ Die mogen (en moeten soms) uitgesloten worden van digitale euro rekeningen, en blijven daardoor aangewezen op chartaal geld tenzij postkantoren zoals deze tot de jaren negentig in Nederland als overheidsdienst bestonden of een vergelijkbaar aangewezen overheid- of nutsbedrijf deze functie in de praktijk op grond van art. 14 lid 3 Voorstel gaan uitvoeren. Hoewel er ongetwijfeld personen zijn die om legitieme redenen (moeten) worden uitgesloten, zijn er ook personen die om onvermijdbare redenen, zoals dubbele nationaliteit of familiebanden met politieke ambtsdragers, niet kunnen meedoen. Voor personen die op sanctielijsten staan bestaan er enkele uitzonderingen voor betalingen voor dagelijkse behoeften, maar dit zal naar verwachting niet tot een enthousiaste aanbieder van een nieuwe digitale euro rekening leiden. De ECB stelt eveneens expliciet dat witwassers of gesanctioneerden door betaaldienstverleners moeten mogen worden uitgesloten, ook van de dienst die door een overheidsdienst moet worden aangeboden aan iedereen die niet bij betaalinstellingen terecht kan of wil.⁷⁵ Dit bevremdt vanuit de gedachte achter de digitale euro als één-op-één vervanger van bankbiljetten en munten, en voor bepaalde basisbehoeften vanuit inclusie-oogpunt. Weliswaar voorziet de huidige regeling van de girale basisbetaalrekeningen zoals neergelegd in art. 4:71f

68. Art. 7:542-545a BW.

69. Art. 7:533 BW.

70. Art. 16 lid 2 sub b Voorstel.

71. Dit geldt zowel voor betaling door een gefailleerde betaaldienstgebruiker als voor betaling aan een gefailleerde betaaldienstgebruiker. Zie voor de problematiek bij girale betalingen: W.A.K. Rank, Girale betaling en faillissement: wie betaalt de rekening? FR 2023/nr 1-2, p. 36-47. Zie ook S. van Hengel, F.E.J. Beekhoven van den Boezem,

Enkele vermogensrechtelijke en faillissementsrechtelijke aspecten van de digitale euro, TvI 2024/1.

72. Art. 24 lid 1 Voorstel.

73. Art. 14 lid 3 sub b Voorstel.

74. Denk aan de USA Foreign Account Tax Compliance Act.

75. Art 14 lid 3 Voorstel en 'ECB, 'A Stocktake on the digital euro, summary report on the investigation phase and outlook on the next phase, 18 October 2023, p 35.

Wft in de mogelijke uitsluiting van bepaalde personen om de redenen die de wetgever en de ECB noemen,⁷⁶ maar deze personen kunnen niet worden uitgesloten van het gebruik van chartaal geld waarvan de digitale euro de functionaliteiten probeert te reflecteren.

De personen aan wie de banken niet verplicht diensten hoeven te leveren, zullen vermoedelijk dus bij de aan te wijzen ‘public entities’ moeten worden ondergebracht. Dit is een lovenswaardige innovatie, waardoor mensen die bij geen enkele bank welkom zijn, alsnog een variant op een bankrekening kunnen krijgen. Dit zal ook consequenties hebben voor de jurisprudentie rond het sluiten van bestaande bankrekeningen. Nu is de vaste lijn dat het belang van de rekeninghouder erg groot is bij continuering van de betwiste rekening, zeker als het diens enige bankrekening betreft. Als deze categorie in de toekomst ook kan betalen vanaf een digitale euro rekening aangehouden bij een ‘publieke entiteit’ met die taak, is er dus een alternatief, zodat het belang van een rekening bij een private betaaldienstverlener afneemt. Het Voorstel noemt postkantoren, gemeenten of de staat zelf als voorbeelden voor het type entiteit dat moet worden aangewezen.⁷⁷ De kostentoeiding daarvoor wordt niet in het Voorstel geregeld.

Wij menen dat de aangewezen ‘overheidsinstelling’ de rol kan krijgen om te borgen dat personen zonder vluchtelingenstatus of met bepaalde verdenkingen, die wel in de EU legitiem met chartaal geld mogen werken, in ieder geval voor geselecteerde diensten (betalen van water, licht, publieke scholen en belastingen) kunnen meedoen aan het digitale euro betalingsverkeer. Anders voegt de digitale euro op dit vlak niets toe aan chartaal geld en ‘gewone’ bankrekeningen.

5.2. Privacy en data

Privacy staat hoog in het vaandel van de EC. De EC stelt dat betaaldienstverleners een taak van algemeen belang vervullen wanneer zij persoonsgegevens verwerken bij de handhaving van de aanhoudingslimieten, afstorting en opname van digitale euro’s, levering van offline digitale euro’s, naleving van sanctieregelgeving en verplichtingen inzake het voorkomen van witwassen en terrorismefinanciering.⁷⁸ Om te voorkomen dat individuele gebruikers van de digitale euro kunnen worden geïdentificeerd, dienen betaaldienstverleners passende technische en organisatorische maatregelen te nemen, waaronder *state-of-the-art* beveiligings- en privacybeschermingsmaatregelen. Echter, de privacy verdwijnt onmiddellijk weer als sneeuw voor de zon, anders dan bij chartaal geld, zodra er verdenkingen

zijn van ongebruikelijke transacties. Het gaat hierbij om de privacy van de eigen ‘drager’ van de gebruiker, zoals een privé- of werktelefoon, alsmede die van de betaaldienstverleners en hun eventuele uitbestedingspartners zoals clouddienstverleners. Dit kan zich voordoen bij verdenkingen van ongebruikelijke transacties, en omhelst dus situaties die breder zijn dan daadwerkelijk witwassen of terrorismefinanciering. Anders dan bij cash zijn de data over ontvanger en omvang van de betaling wel aanwezig. Onvermijdelijk zal dit een soms te aanlokkelijke bron van informatie zijn voor geïnteresseerden, van opsporingsdiensten, nieuwsgierige medewerkers van dienstverleners tot (ex-)geliefden. Ook voor legale maar mogelijk schaamtevolle uitgaven waarvan mensen mogelijk liever niet hebben dat deze traceerbaar zijn voor bijvoorbeeld hun partner of werkgever. Onduidelijk is ook of de informatie over het uitgavepatroon van digitale euro’s ook meegenomen moet worden bij zorgplichten en Wwft-plichten door de betaaldienstverlener die de digitale euro’s bijhoudt. Anders dan door de ECB en het Voorstel aangegeven, haalt de digitale euro, zoals voorgesteld, op het gebied van privacy en databeveiliging nooit hetzelfde niveau van privacy en veiligheid als bij de overhandiging van enkele bankbiljetten of munten.⁷⁹

5.3. ICT en beheer

De beoogde technologische infrastructuur van de (offline) digitale euro is vooralsnog onduidelijk. Hoewel de ECB de mogelijkheid behoudt regels, normen en een afwikkelingsinfrastructuur te ontwikkelen om de interoperabiliteit tussen digitale en niet-digitale euro’s te versterken, is dit naar onze mening allesbehalve een garantie dat de eisen op IT-vlak zullen meevallen. Betaaldienstverleners zijn in het Voorstel verplicht om een geheel nieuwe infrastructuur te creëren of om met het ECB front-end systeem te werken. Dit zal verschuivingen en betalingen tussen digitale en niet-digitale euro’s faciliteren terwijl het huidige ontwerp van online en offline digitale euro’s en de betaalinstrumenten hiervoor nog onduidelijk is. Deze infrastructuur zal ook moeten worden ingericht om aan de unieke eisen inzake het voorkomen van witwassen en terrorismefinanciering, sanctieregelgeving en privacy te voldoen. Het Voorstel vraagt de ECB wel om te zorgen voor compatibiliteit met de private digitale systemen voor betalingen, onder meer door gedeelde infrastructuur en terminals⁸⁰. Dat doorkruist echter weer de gevraagde reservefunctie; waarbij de digitale euro nog zou moeten werken als de girale betalingen van een specifieke bank of winkelier, of delen van het centrale systeem, gehackt of anderszins niet beschikbaar zijn.

Hacks en fraude zullen mogelijk zijn tenzij het back-

76. Zie art. 4:71f en 4:71g Wft.

77. Overweging 29 en art.14 lid 3 Voorstel refereren aan postbankgiro instellingen die betaaldiensten mogen aanbieden en lidstaten, regionale of lokale overheden, niet handelend als publieke autoriteit.

78. Art. 34 lid 1 Wwft.

79. Zie, kritisch, M. van Oordt, Wijzig het digitale eurovoorstel van een risico in een kans voor privacy, in: K. Bernoth, V. Sterk & T. Willems (red.), Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde 2023, p. 91-96.

80. Art. 25-33 Voorstel.

end systeem van het ESCB, en de front-end systemen die door de ECB, service providers en/of door een private partij worden ontwikkeld perfect en onhackbaar zijn.⁸¹ Dat kan in theorie al dan niet tijdelijk het geval zijn, maar is bijvoorbeeld door de directe front-end ECB-systeemconnectie die door individuele banken gebruikt mag worden in hun aanbod aan hun cliënten, ingewikkelder door de miljoenen gebruikers die potentieel van de digitale euro gebruik maken, dan thans met de veel beperktere aantallen directe participanten in bijvoorbeeld het door de ECB beheerde Target 2 systeem (waarbij de achter deze banken actief zijnde rekeninghouders geheel op een ander front-end systeem opereren, namelijk dat van de banken zelf dat ingevolge art. 28 Voorstel hier slechts een van de alternatieven is).

6. NUT EN NOODZAAK

Het is niet de bedoeling dat digitaal geld eurobankbiljetten en euromunten als wettig betaalmiddel gaat verdringen. De bedoeling is dat private vormen van geld – giraal geld en elektronisch geld – niet ten koste gaan van de beschikbaarheid en de benchmark-functie van publiek geld.⁸² Digitaal geld zal dus met name de functie van publiek geld versterken. Daarnaast moet digitaal geld wel het gemak, de beschikbaarheid bij (stroom)storingen, en de privacy van chartaal geld overnemen, maar dan zonder de afhankelijkheid van geldautomaten of beschikbare coupuregroottes en wisselgeld. Het streven is om de digitale euro als een laagdrempelig betaalmiddel voor het publiek te laten fungeren.

Men kan zich afvragen of betaaldienstverleners voldoende gestimuleerd zullen worden om de in Bijlage I bij het Voorstel genoemde diensten aan het publiek aan te bieden. De ECB mag namelijk de kosten die betaaldienstverleners aan gebruikers van de digitale euro in rekening brengen limiteren, en de kosten voor basisbetaaldiensten voor alle geaccepteerde natuurlijke personen mogen überhaupt niet in rekening worden gebracht.⁸³ De waarschijnlijk hoge kosten van de benodigde investeringen in infrastructuur en AML-checks om actief te zijn in de markt voor digitale euro's zullen normaal gesproken niet met de toezichtrechtelijk gelimiteerde vergoedingen

kunnen worden gedekt, tenzij de nevendiensten voldoende lucratief zijn of de digitale euro zo succesvol is dat zij onvermijdbaar is.⁸⁴

Ook als de ECB de eigen kosten voor haar rekening neemt (zoals bepaald in dit Voorstel voor de introductie van de digitale euro als concurrent van de door banken aangeboden girale euro), en inderdaad een back-end en front-end systeem ontwikkelt dat 'gratis' gebruikt kan worden door betaaldienstverleners,⁸⁵ zullen governance, juridische en praktische aansprakelijkheden en zorgplichten, alsmede de risico's voor het wegvloeien van deposito's, nog steeds een grote kostenpost vormen. De facto besteedt het Eurosysteem hier de totale administratie, het datamanagement en de AML- en sanctiecontroles uit aan de betaaldienstverleners en houdt deze daar vervolgens ook nog verantwoordelijk voor, terwijl die verantwoordelijkheid bij een reguliere uitbesteding juist bij de uitbesteder blijft.⁸⁶ Zowel het systeem als de beheerskosten liggen bij de betaaldienstverleners die, al dan niet verplicht, de beheerdiensten aanbieden. De Nederlandse Vereniging voor Banken pleit er dan ook voor dat het Eurosysteem de kosten voor de introductie van de digitale euro zou moeten dragen.⁸⁷ Zij twijfelt bovendien aan de meerwaarde van de digitale euro.

De business case voor de digitale euro ten opzichte van de girale euro is in de Nederlandse setting (met relatief goedkoop en betrouwbaar betalingsverkeer, met makkelijke hulpmiddelen als apps en betaalverzoeken) vanuit commercieel perspectief inderdaad onduidelijk. Ook blijven de voordelen van de digitale euro ten opzichte van de chartale euro onduidelijk, zowel qua geldmanagement, privacy als toegankelijkheid.⁸⁸ Mogelijk zou enkel het (verder) versterken van de chartale euro voortbouwend op het begeleidende voorstel over de acceptatie van bankbiljetten en munten uit het wetgevingspakket voldoende zijn voor de dagelijkse gebruiker in Nederland. Belangrijke voordelen van cash boven een nieuwe digitale (lees: traceerbare en ongrijpbare) variant van geld zijn onder meer privacy, cash management met fysiek geld voor mensen die weinig te besteden hebben, bruikbaarheid, ook voor mensen die geen basisbetaalrekening kunnen krijgen, en het niet nodig hebben van een digitale drager.

81. Art. 4, 28, 30 en 35 Voorstel.

82. Vgl. DNB Occasional Studies, Central Bank Digital Currency. Objectives, preconditions and design choices, April 2024, p. 4.

83. Overweging 40 en art. 15 lid 2 en art. 17 Voorstel. Bijvoorbeeld het verbod op rente (negatief of positief), kopelverkoop en de één-op-één uitwisselbaarheid tegen nominale waarde limiteren eveneens compenserende opbrengsten; art. 7, 12, 13 lid 5 en lid 8, 16 en 22 lid 2 Voorstel.

84. Hier zit een sterke disincitief om diensten aan de 'unbanked' te leveren, ondanks de oproep in overweging 21 Voorstel. De richtlijn over basisbetaalrekeningen kent niet een dergelijke aangewezen publieke entiteit die het als alternatief moet doen, dit ligt dan in beginsel bij de instelling waar de aanvraag binnenkomt; zie hoofdstuk IV van Richtlijn 2014/92.

85. Overweging 61 en art. 24 en 27 Voorstel.

86. Vergelijk art. 3:18 Wft met art. 14, 27, 28, 29, 34, 35 en 37 Voorstel. Dit is conform de verwachtingen, zie bijvoorbeeld ook B. Bierens en K.M. van Geijn, Op weg naar de digitale euro? Over de euro-CBDC, ontwerpkeuzen en een verkenning van het (toekomstig) juridisch kader, FR, 2021, nr. 11, p. 384-394, en de ECB voorstellen voor hoe het systeem daadwerkelijk moet gaan werken in 'ECB, 'A Stocktake on the digital euro, summary report on the investigation phase and outlook on the next phase, 18 October 2023. Zie ook W.A.K. Rank, De publieke digitale euro: winst voor de ECB, banken op verlies, Financial Investigator 2023/1, p.78.

87. NVB position paper pagina 4 en 6.

88. Zo ook, P.M. Mallekoote, Is de digitale euro een aanwinst voor de maatschappij?, FR 2023, nr. 1-2, p. 28-35. Zie ook B. Bierens en K.M. van Geijn, Op weg naar de digitale euro? Over de euro-CBDC, ontwerpkeuzen en een verkenning van het (toekomstig) juridisch kader, FR 2021, nr 11, p. 384-394.

De digitale euro zal er desondanks ongetwijfeld komen, gezien de grote druk van de ECB en de nationale centrale banken.⁸⁹ Het Eurosysteem lijkt bevreesd dat de EU zonder een gereedliggend systeem de kaas van het brood zal worden gegeten door andere landen en door aldaar gevestigde betaalsystemen en munteenheden (crypto of valuta). De afhankelijkheid van de financiële infrastructuur van derde landen, zelfs als dat over het algemeen politieke bondgenoten zoals de USA of het VK betreft, wordt als onwenselijk gezien, hetgeen gezien de potentiële politieke stemmingswisselingen bij sommige bondgenoten niet vreemd is.

Deze invalshoek (strategisch, macro financiële stabiliteit, ingeval van oorlog of de te verwachten aanvallen op de financiële infrastructuur waarvan de Europese economie van afhankelijk is) kan een goede reden zijn om de digitale euro klaar te hebben staan voor het geval het girale systeem faalt, bijvoorbeeld door een aanval of doordat de infrastructuur-eigenaren uit derde landen het systeem niet langer beschikbaar houden. De 'uptake' van de invoering van de digitale euro zal in Nederland, tot een dergelijke situatie zich voordoet, laag zijn, tenzij er aan gebruikers evidente voordelen worden geboden. De meest concrete aanleiding voor mensen om een digitale euro rekening te openen zou zijn in situaties waarin het private betalingsverkeer zou falen door technische of financiële problemen bij (teveel) marktdeelnemers, indien en voor zover de digitale euro niet in een dergelijk scenario meegesleept zou worden. Maar dat wensen wij niemand toe. Er is geen aanleiding om aan te nemen dat de nieuwe regels rond ICT uitbesteding en gerelateerde activiteiten, de re-

guliere werkzaamheden van de ECB in het betalingsverkeer, en de herstel en afwikkeling regimes voor banken niet tot voldoende weerbaarheid van de financiële infrastructuur zouden leiden. Indien defensie de voornaamste reden is, zou de digitale euro ook het voornaamste doelwit kunnen zijn van vijandige derden. De vraag is of die digitale euro dan veiliger is dan het stimuleren van het gebruik van cash, en mensen aanbevelen daarvan voldoende in huis te hebben om enkele dagen te overleven indien het reguliere girale systeem enkele dagen onverhoopt niet beschikbaar blijkt te zijn.

7. CONCLUSIE

Hoewel de inhoud van het Voorstel naar alle waarschijnlijk nog veel zal veranderen, legt het Voorstel in de huidige vorm hoge eisen op aan een begunstigde van betalingen in de digitale euro en aan de betrokken betaaldienstverleners. De verplichte facilitering tussen digitale en niet-digitale euro's, in het bijzonder de overloopfunctie en de afwikkeling van offline transacties, brengen grote praktische en juridische uitdagingen met zich voor de banken en andere retail betaaldienstverleners. Het Voorstel bevat veel aanvullende eisen voor bijvoorbeeld digitale inclusiviteit, privacy/data en IT. Of en hoe de verschillende actoren in het betalingsverkeer hiervoor zullen worden gecompenseerd, en wat de meerwaarde van de digitale euro in het licht van de kosten is, is momenteel allesbehalve duidelijk. De meerwaarde lijkt met name te liggen in het algemeen belang om voorbereid te zijn op toekomstige verstoringen van het girale netwerk in de EU.

89. Het Eurosysteem is met een reeks voorbereidingshandelingen bezig, en bestuursleden en werknemers speechen en publiceren geregeld. Zo wordt onder meer aan een Rulebook gewerkt. Zie onder meer de Opinie van de ECB over het Voorstel inzake de digitale euro van 31 oktober 2023 (CON/2023/34, en 'ECB, 'A Stocktake on the digital euro, summary report on the investigation phase and

outlook on the next phase, 18 October 2023. Het Eurosysteem wordt gesteund door internationale overlegorganisaties. Zie onder meer 'Inclusive Economic Development Principles for Integrating Central Bank Digital currencies in G20 Countries, Task Force 7 voor de T20 in Indonesië 2022.